

2 számú melléklet

NYUGI OVI PROGRAM - BUDAPEST BULLYING PREVENCIÓS (BPBP) PROGRAM 4-7 ÉVESEKNEK

Óvodánk összes dolgozója 2023 tavaszán részt vett egy továbbképzésen, ahol megismerkedett a Nyugi Ovi Programmal. A kapott segédanyagok feldolgozása után 2024. ősztől alkalmazzuk a programot óvodánkban.

Célunk:

Az óvoda biztonságos, békés, nyugodt hely legyen minden gyermek számára.

Feladatink:

- az egymás iránti tolerancia és elfogadás, az együttműködésre való hajlam kialakításához,
- az olyan bántalmazó magatartás megelőzéséhez, amellyel a gyermekek szándékosan fájdalmat okoznak társuknak vagy kiközösítenek valakit,
- azon képességek és stratégiák elsajátításához és gyakorlásához, amelyekkel a gyermekek hatékonyan meg tudják védeni magukat és társukat a bántalmazással szemben.

Ehhez a gyermekeket körülvevő óvodapedagógusok, pedagógiai asszisztensek, dajkák és a szülők tájékoztatására, felkészítésére alapozunk, mivel viselkedésük modellértékű a különböző szocializációs szintereken. A felnőtt saját, bántalmazásra vonatkozó (ki nem mondott) attitűdje, a gyermekekkel, de akár közvetlen munkatársaival való kapcsolata non-verbális csatornákon keresztül is befolyásolja a gyermekek közti együttműködés kialakulását. Bár a gyermekek agresszív viselkedésének lehetnek családon belüli gyökerei, a bullying a kortárs csoport közegében jön létre, így megelőzése, kezelése is ott a leghatékonyabb. Nem biztos, hogy a családi tényezőkre tudunk hatni, de a biztonságos óvodai légkör és az ehhez szükséges viselkedéses normák kialakításának lehetősége a mi kezünkben van. A mi általunk alkalmazott módszer a 4-7 éves korosztályra fókuszál, de a foglalkozások hosszú távon erősíthetik a gyermekek (felnőttek) pozitív társas viselkedését.

Agresszív viselkedés óvodás korban

Agressziónak azokat a viselkedésformákat tekintjük, melyeknek célja másoknak kárt, fájdalmat vagy sérelmet okozni. Csak olyan cselekedetek tartoznak ide, melyek szándékosan történnek, és a másik személy sérelmét, vagy tárgyak rombolását foglalják magukban. A meghatározásból kiderül, hogy az agresszív viselkedéshez az kell, hogy a gyermek megértse, másoknak fájdalmat tud okozni, ami bizonyos esetekben összetett gondolkodási képességet, a következmények előrevetítését feltételezi. Az agresszió, mint késztetés erős biológiai meghatározottsággal is rendelkezik, amely motiváció gátlása a szocializációs folyamatok során alakul ki. Óvodáskorú gyermekeknél megtévesztő lehet, hogy bizonyos esetekben a gyermek, kívülről szemlélve, egyértelműen tudatosan cselekedve bánt másokat, de a motoros készségek (amivel verekszik) fejlettsége messze elmarad a kognitív készségek

fejlettségétől (amivel tervezi a viselkedést, és a következményeket felméri) és így előfordulhat, hogy az eredmény láttán komoly agressziót feltételezünk, miközben a szándék szintjén nem jelent meg a károkozás vágya.

Az agresszió felosztása

Többféle csoportosítási elv létezik az agresszió fajtáinak megkülönböztetésére. Az egyik releváns osztályozás szerint beszélhetünk instrumentális és ellenséges agresszióról. Az előbbi valamilyen kívánatos dolog megszerzésére irányul (pl. egy játéktárgy). Az utóbbit személyre irányuló agressciónak is nevezhetjük, és közvetlenül a másik személy megsértését célozza.

Óvodáskorban az agresszív megnyilvánulások célja, formája sokféle lehet, melyek az életkor előrehaladtával jelentős változáson mennek keresztül. A tulajdonlás, birtoklás körüli harcok csökkennek, míg a nem tárgyakkal kapcsolatos ellenséges agresszió megjelenési valószínűsége nő. A háromévesek körében még magas a szülővel való konfrontálódás, ekkor éri el csúcspontját a dac, az alacsony frusztrációtűrés. Hároméves kor után ezek a problémák csökkennek, de a felnőttekkel szembeni opponálás, és a kortársakkal való konfliktusok, melyekben mind megjelenhet agresszív megnyilvánulás, az egész óvodáskort jellemzik. A kisgyermekkorhoz képest a harag megélése tartósabb, a figyelem elterelése már sok esetben nem vezet eredményre. A szabályozási funkciók éretlensége miatt az óvodás gyermekek impulzívok, miközben egyre nagyobb a fizikai erejük, és egyre összetettebb kognitív képességekkel rendelkeznek ártalom okozására.

A növekvő szókinccsel párhuzamosan gyakoribbá válik a verbális agresszió, a fizikai agresszió viszont csökkenést mutat. A kapcsolati agresszió is megfigyelhető már óvodáskortól, gyakran hallani olyan mondatokat, mint „Nem leszek a barátnőd!”, „Te nem játszhatasz velünk, csak akkor, ha...” stb. Ezek a megnyilvánulások pedig már fejlett nyelvi képességeket feltételeznek.

Sokszor azok a gyermekek, akik társaikat kiközösítik, a csoport legkompetensebb gyermekei közé tartoznak, fejlettek a nézőpont-átvétel és az empátiás készség terén is. Valójában ez nem meglepő, hiszen a kapcsolati agresszióhoz hozzátartozik, hogy a gyermek el tudja képzelni, mit érez majd a társ az adott mondat hallatán, és feltételezi annak végig gondolását, mivel tud célt érni a másikkal.

A bullying fogalma, típusai

A bullying az érzelmi és fizikális bántalmazás egy formája, melynek három fő jellegzetessége van: szándékos, ismétlődő, erő egyenlőtlenség esetén áll fenn (tehát egy erősebb bánt egy nála gyengébbet), vagyis az agresszív magatartás egy szűkebb területe, melyben nagyon szembevethető, hogy az egyik fél képtelen megvédeni magát.

A megjelenési formák alapján a bullying három fő típusba sorolható:

1. fizikai:

- klasszikus fizikai: ütés, lökdösődés, verekedés, rugdosás, harapás, csípés, karmolás, hajhúzás, megdobálás valamivel
- tárgyak körüli: másik tárgyának szándékos elvétele, tönkretétele

2. verbális: csúfolódás, gúnyolás, kinevetés, becsmérő szavak a másikra.

3. kapcsolati: kirekesztés, kiközösítés, kihagyás a közös játékból, főnökösködés, másik közelségének vagy a vele való közös játéknak az elutasítása.

Az óvodáskori bullying jellemzői

Óvodáskorban igen gyakoriak az agresszív megnyilvánulások, sőt a kortársak felé történő fizikai agresszivitás még jellemzőbb, mint a későbbiekben. Ebből is következik, hogy már a három évesek is résztvevői lehetnek bántalmazásnak. Nagyon nehéz elkülöníteni a bántalmazást az egyszerű viccelődéstől, civódástól, csipkelődéstől, csúfolódástól, ugyanis vékony a határvonal az ártatlan, normálisnak tekinthető bántás, társas helyzetfelmérés és a bullying között. Másrészt, még ha az óvodás gyerekek észlelik is az agressziót, nem feltétlenül tudatosul bennük a jelenségre jellemző erőfölény, a szándékosság és az ismétlődés. Egy óvodás mást ért meg ezekből a viselkedésformákból, máshogy dolgozza fel az élményeit. Nem feltétlenül tudatosul bennük az ellenük elkövetett agresszió minősége, illetve, ha tudatosul is, nem minden esetben fordulnak segítségért. Tovább nehezíti a bullying felismerését, hogy a gyerekek még nehezen tudnak beszámolni gondolataikról, érzéseikről. Tipikus példa lehet erre egy olyan óvodai eset, amely során az egyik gyerek elpanaszolja egy felnőttnek, hogy összerombolták egy építményét. Ez lehet egy egyszeri, véletlen eset is, azonban ha ez egy szándékos károkozás volt, ami ismétlődően fordult elő, és az áldozatnak nincsenek eszközei a védekezésre, akkor már bántalmazásról beszélhetünk. Egy óvodás ilyen esetben nem feltétlenül tudja kifejezni, hogy ez egy gyakori, ismétlődő élmény, illetve azt sem, hakiszolgáltatott volt, és esélye sem volt a védekezésre.

Az óvodáskori bullying felismerése

Az óvodáskorú gyerekek viselkedésében több olyan elem megfigyelhető, amely előre jelezheti a későbbi bántalmazó magatartást. Ilyenek lehetnek a félelemkeltő, ijesztő dolgok mondogatása, grimaszok, mások tárgyainak, játékainak elvétele, a másik félrelökése, elutasítása, a kapcsolat, együttjátszás visszautasítása, vagy mások hamis megvádolása. Ezek a bántalmazásra utaló, előrejelző viselkedések önmagukban még nem minősülnek bántalmazásnak, azonban helytelen kezelésük esetén azzá válhatnak.

Még nem bántalmazás	Bántalmazás
A gyermek azt kiabálja „Ez az enyém!”, miközben elragad valakitől egy játékot.	Ha a jelenség többször és célzottan ismétlődik egy adott gyermekkel szemben
Kisgyermek sugdolóznak és vicces neveken szólítják egymást.	Ha a sugdolózás rémhíreket vagy bántó személyes információkat tartalmaz, Ha a vicces nevek gúnyolódásba, csúfolódásba csapnak, és a tárgya mindennek egy kiszemelt gyermek lesz.
A szerepjátékok során a szerepeket (anya, apa, gyerek, kutya, boszorkány) egy gyermek osztja le.	Ha valakire következetesen osztják a legkevésbé kedvelt szerepet, Ha az irányító nem engedi, hogy a szerepek cserélődjenek, sőt nagyon határozott utasításokat ad a szereplőnek, azzal kapcsolatban, hogy mit csináljon (ugasson, sírjon, vonuljon börtönbe), szándékosan és ismétlődően használva az erejét egy sérülékenyebb gyermek felett.
Egy gyermek azt mondja a másoknak, hogy „Te nem játszhatasz velem”.	Ha valaki úgy manipulálja társait, hogy magára hagyjanak és kiközösítsenek egy gyengébb gyermeket. „Nem lehetsz a barátom, ha velem barátkozol.”

Összegzésül tehát elmondható, hogy az óvodások közötti veszekedés, nézeteltérés önmagában nem tekinthető bántalmazásnak, de onnantól kezdve, hogy ez célzottan, ismétlődően, egy bizonyos gyerek ellen irányul, bántalmazásról beszélünk.

Nemi különbségek

Fontos tisztázni azt is, hogy a bullying különböző formái megjelenhetnek fiúknál és lányoknál egyaránt. A fiúknál sokkal gyakoribbak a fizikai és verbális bántalmazás direkt formái, melyek jellemzően a dominancia, hatalom, „ki az erősebb, nagyobb” témák köré szerveződnek. Ezek a viselkedések könnyen detektálhatóak, így azonnali beavatkozás lehetséges és szükséges is.

Ezzel szemben lányoknál a bántalmazás kifinomultabb formái jellemzőek, melyek kapcsolati jellegűek. Gyakrabban manipulálják azt, hogy ki kivel játszhat, jellemzőbb, hogy kirekesztenek másokat, rosszindulatú pletykákat terjeszthetnek, vagy elárulhatják a másik titkát a többieknek. Ezek a bántalmazási formák kevésbé látványosak, így sokkal nehezebb észrevenni őket, azonban a beavatkozás itt sem maradhat el.

A bullying megelőzése

A bullying prevenciójában a gyerekekkel foglalkozó szakembereknek szem előtt kell tartania a legfontosabbat: ha nem állítjuk le a kisebb bántalmazásokat is, tovább fog terjedni. Ha azonban időben észrevesszük és beavatkozunk, a bullying megelőzhető! Kutatások által megerősített tény, hogy a gyerekek és nevelők reakciója az agresszív megnyilvánulásokra egyértelműen meghatározza a jövőbeli agresszió mértékét. A kisgyerekek jellemzően aszerint szervezik viselkedésüket, hogy a környezetüktől milyen visszajelzést kapnak, hogy a környezetük- a nevelők, a kortársak- hogyan reagál. Ha egy adott viselkedés nem megengedett, egy másik irányba történő tereléssel, iránymutatással képesek arra, hogy váltsanak, új megoldásokat és megnyilvánulási formákat próbáljanak ki. Így a különféle bántalmazásra utaló viselkedéselemek még a kialakuláskor leállíthatóak, sőt ebben az óvodai közösségnek különösen nagy szerepe van. Ha a gyerekekkel foglalkozó nevelők tisztában vannak a jelenséggel és világos ismeretekkel rendelkeznek, az képessé teheti őket arra, hogy hatékonyan foglalkozzanak a problémával. Különösen fontos a bullying leállítása a következmények miatt is, ugyanis az óvodában bántalmazó gyerekek nagy valószínűséggel a későbbiekben is folytatni fogják ezt a magatartást, az áldozatok pedig a későbbiekben is szenvedő alanyokká válhatnak.

Legyünk tudatában!

A bullying sokszor ártatlannak tűnő konfliktusos helyzetekből fejlődik ki, de ez csak akkor válik bántalmazássá, ha a felnőttek nem tulajdonítanak ezeknek a megnyilvánulásoknak kellő jelentőséget és nem állítják le időben. Ha a felnőtt ismeri a viselkedés hátterét, a megjelenés körülményeit, közbe tud lépni és meg tudja akadályozni a tovább terjedést. Az óvodapedagógusnak határozottan le kell állítani a bántalmazás folytatását, és egyértelműen kifejeznie, hogy az észlelt viselkedés bullying, és ellenkezik a csoport normáival. Pl. „Láttam, hogy meglökted Zolikát. Ez bántás, kérlek hagyd abba, mert ez Zolikának fájhat! Ebben az óvodában az a szabály, hogy nem bántjuk egymást”.

Fontos a bántalmazással kapcsolatos gyakori tévhitek eloszlatása is. Népszerű, felmentésre csábító elképzelés, hogy az ilyen kicsi gyerekek még túl ártatlanok ahhoz, hogy bántsanak bárkit, legalábbis nem szándékosan, ugyanis képtelenek olyan előre megfontolt cselekedetre, ami mások bántalmazására irányul.

Szintén előfordul, hogy egy gyerek látszólag élvezzi az ellene elkövetett heccelést. Ez még nem jelenti azt, hogy valóban jó érzéssel tölti el. Sokkal inkább arról van szó, hogy értékeli, hogy foglalkoznak vele még akkor is, ha így nyilvánul ez meg. A korábban leírtakkal összefüggésben a kölcsönös bántalmazás sem elfogadható, vagyis ha az áldozat visszaadja, megtorolja az őt ért agresszív támadást, attól még ugyanúgy meg kell állítani a folyamatot.

Vegyük észre!

Amennyiben a gyerekekkel foglalkozó felnőttek felismerik a bántalmazást, lehetőségük adódik arra, hogy biztonságos környezetet biztosítsanak a gyerekek számára. Sokat segíthet, ha a nevelők megtanulják észrevenni azokat a korai jeleket, amik bullyingra utalhatnak. Továbbá figyelni kell azokra a gyerekekre, akik maguknak valók, szomorkásabbak, kedvetlenebbek, akiknek nehezebben megy a barátkozás, vagy kevésbé szívesen vesznek részt közösségi tevékenységben, hiszen ők a leginkább veszélyeztetettek az áldozattá válás tekintetében.

Beszéljünk róla!

A bántalmazás megelőzésének további lényeges pontja, hogy a gyerekeket megfelelő útmutatással felkészítsük arra, hogy létre se jöjjön, vagy időben véget érjen egy bántalmazó magatartás. Nyitottan és egyenesen kell foglalkozni a bántalmazással. Ebben nagy szerepe van annak, hogy a gyerekekkel megbeszélve egy olyan csoportnorma és légkör jöjjön létre, amelyben a bullying eleve nem megengedett. A gyerekeknek tisztában kell lenniük a kötelezettségeikkel és a jogaikkal, azzal, hogy ez a konszenzus mindenki jólétét, békességét szolgálja. A gyerekekkel meg kell azt értetni, hogy nemcsak elvárásaink vannak feléjük, hanem ezek a szabályok az ő érdeküket szolgálják.

Mutassunk példát!

Ahhoz, hogy a gyerekek ne az agresszív viselkedést részesítsék előnyben érdekeik érvényesítésének folyamatában, arra is szükségük van, hogy megfelelő mintát lássanak maguk körül. Ha a nevelők tolerálják az agressziót, akkor azok a gyerekek, akik erre hajlamosak, nagyobb eséllyel fognak a jövőben is agresszív megnyilvánulásokkal élni. Ha egy közösségben az agresszió az elfogadott normák közé tartozik, egyre többen élnek vele. Ezért a közösség minden tagjára kiterjedve érvényesülnie kell annak az elvnek, miszerint az erőszak, mások bántása nem megengedett, nem elfogadott a közösségben.

Avatkozzunk be!

Ahogy ezt már korábban is hangsúlyoztuk, a bullying kialakulásánál nagy jelentősége van annak a pillanatnak, amikor a gyerekek azt látják, hogy egy társuk eredményesen tud boldogulni az agresszív viselkedéssel. Ha azonban az agresszor negatív visszajelzést kap, vagyis a felnőttek időben kifejezik nemtetszésüket, és közbeavatkoznak, ez a viselkedés kevésbé fog elterjedni.

Mutassunk alternatív lehetőségeket!

A nevelők feladata, hogy fejlesszék azon szociális készségeket, melyek lehetővé teszik a pozitív kapcsolatteremtést, illetve segítik a bántalmazással szembeni védekezést. Fontos annak megmutatása és hangsúlyozása is, hogy az indulatok kezelésének vannak alternatívái, van jobb megoldás a bántalmazásnál.

A csoportfoglalkozások keretében végzett óvodai tevékenységi formák

A BPBP program gerincét az óvodásoknak szóló csoportfoglalkozások jelentik, melyeket a csoportban dolgozó óvodapedagógusok – lehetőleg együtt, vagy pedagógiai asszisztens, fejlesztő pedagógus, óvodapszichológus vagy óvodai szociális segítő bevonásával párban – tartanak a teljes óvodai csoportban kezdeményezés jelleggel. Az alapvetően öt egységre lebontott tematika tíz darab 30 perces foglalkozást fed le, melyek 3-5 hetes időtartamra elosztva valósíthatók meg legjobban. A foglalkozások életkorilag homogén és vegyes csoportban egyaránt bevezethetők, de homogén kiscsoportosoknál szükséges lesz két év elteltével ezek megismétlése.

A foglalkozás-sorozat összesen 21, változatos óvodai tevékenységi formákat érintő gyakorlatból áll, melyek öt témához, öt csoportszabályhoz kapcsolódnak. Az első két szabály általánosabb, pozitív társas viselkedést ír elő: egymás tisztelete, elfogadása, érzelmek kommunikálása, szabályozása. A további specifikusabb szabályok a bántalmazó viselkedés elutasításával, az áldozattá váló gyerek megvédésével, és a segítségkéréssel kapcsolatosak.

A foglalkozások a csoport napi- és heti rendjébe természetesen ágyazva, a gyermekek aktivitás szintjéhez, terhelhetőségéhez és figyelmi kapacitásához igazodva délelőtt tarthatók.

A foglalkozások ideális helyszíne a csoportszoba, amennyiben a kézműves foglalkozáshoz megfelelő mennyiségű asztal és szék, a mozgásos feladatokhoz pedig elég tér áll rendelkezésre.

Az óvodapedagógusok által vezetett foglalkozásokon lehetőleg a csoport minden tagja vegyen részt, természetesen nem kötelező jelleggel, de az óvodapedagógusnak törekednie kell minden gyermek bevonására.

Az egyes foglalkozások egymásra épülnek, a kerettörténet laza, időrendi szövedékét követve. 5 db tematikus hétből áll, amelynek hétindító napján elhangzik a foglalkozás fő üzenete és a hozzá tartozó gyakorlatsor, majd a hét folyamán a különböző kiegészítő játékok és foglalkozások során további játékokkal ezek mélyítése.

A teljes foglalkozás-sorozat megismétlése vegyes összetételű csoportban legalább két évente ajánlott. Homogén (vagyis életkorilag osztott) csoportok esetén legideálisabb a második évben (középső csoportban) kezdeni a program bevezetését, és minden évben ismételni, elmélyíteni a csoportfoglalkozások tevékenységeit.

Vezetéstechnikai szempontok a csoportfoglalkozásokhoz

- A napi foglalkozások egy adott csoportszabály köré épülnek és így alkotnak egy ívet, de ez nem jelenti azt, hogy az óvodapedagógusnak nincs szabadsága a gyakorlatok formai megvalósításában. A képzőművészeti technikáknál, a beszélgető-körökben, az eszközhasználatban sokféle kreatív megoldás elképzelhető, illetve az óvodapedagógus nagyban támaszkodik a csoportról való előzetes tudására.
- A gyakorlatok vezetésénél ajánlott, ha két óvodapedagógus illetve legalább egy óvodapedagógus és egy másik óvodai dolgozó is jelen van. Bár a foglalkozásokat egy pedagógus is le tudja vezetni, mégis könnyebb a gyermekeket a témánál tartani, ha két felnőtt jelenléte biztosított. Előfordulhat – különösen vegyes életkori csoportban – hogy a gyermekek nem azonos ütemben haladnak vagy valamelyik kisgyermek figyelme elkalandozik. Ezekben az esetekben az éppen nem vezető felnőtt, segíthet egyben tartani a csoportot. Ráadásul a gyermekek számára modell értékű lehet két felnőtt kooperációja.
- Fontos figyelni arra, hogy a feladatok nem versengő jellegűek. Vannak olyan pedagógiai helyzetek, mikor a versengés hangsúlyos, de ebben a témában ezt mindenképpen szeretnénk elkerülni. Az olyan feladatok, amik ügyességet, gyors észjárást, jó memóriát, nyelvi leleményességet, jó problémamegoldást igényelnek, kiélezhetik a gyerekek közti különbségeket leginkább olyan gyerekek javára, akik a társas térben is ügyesebbek. A BPBP program célja ezzel szemben, hogy a gyerekek befogadóak legyenek egymással, senki ne érezze magát többnek, felsőbbrendűnek másnál.
- Általában jó, ha nem vagyunk túl didaktikusak, a csoportszabályokat nem mereven, de határozottan képviseljük. A befogadó szemléletre, empátiára nem lehet szigorúan nevelni.
- A foglalkozások során nem értékeljük, nem minősítjük a gyerekeket, nem foglalunk állást bizonyos kérdésekben. A szélsőséges, és agresszív reakciókat természetesen a programhoz illeszkedő szemléletben kezeljük, de a furcsa, szokatlan megoldásokat elfogadhatjuk, ha ez másokat nem sért. Ne tekintsük kudarcnak, ha a gyerekek továbbra is erőszakosak egymással, emlékeztessük őket a csoportszabályokra. A programmal hosszabb távon szeretnénk hatást elérni.
- Néha nevelőként, úgy érezhetjük, hogy egy-egy gyermekkel van igazán gond, de a fókuszba mégis a csoportfolyamatokat kell állítanunk, mert az egyéni viselkedést azok tudják szabályozni. A csoportfoglalkozások kapcsán akár új szerepek is kialakulhatnak a csoportban.

- Új gyermek érkezése: Lehetséges, hogy a foglalkozásokhoz új gyerekek csatlakoznak, vagyis a létszám nem állandó. Minden esetben figyelmet kell szentelni az újonnan csatlakozó gyerekek integrációjának. Ez a legtöbb esetben annyit jelent, hogy röviden elmondjuk nekik a csoport előtt, mi történt az előző alkalommal, illetve hogy a mai napon honnan fogjuk folytatni.
- Különös reakciók: Minden gyakorlatnál várhatóak tipikus reakciók és lesznek nagyon kreatív megoldásokat vagy megnyilvánulásokat választó gyerekek. Ezeket a maguk furcsaságában és különlegességében próbáljuk elfogadni. Ha azonban agresszív tartalmúak, érdemes ezt nem számonkérően, de érdeklődően megkérdezni.
- Magányos gyerekek: Menjünk oda azokhoz a kisgyerekekhez, akik egyedül vannak, vagy nem tudnak mit kezdeni a helyzettel. Azokban a feladatokban, ahol teljes csoportot szeretnénk megmozgatni, különösen fontos mindenki hozzájárulása, így érdemes megkérdezni az elakadt gyerekeket, hogy miben tudunk neki segíteni. Végző soron elfogadható, ha valaki nem akar részt venni a játékokban. Ezek a gyerekek szemlélőként is sokat tanulhatnak a többiek játékából.
- Az ellenállók: Lehetnek olyan, elsősorban nagyobb, fejlettebb gyerekek, akiknél úgy érezzük, hogy nehezíteni akarják a foglalkozást, ellehetetlenítik a vezető munkáját. Az ellenállás különböző formákat ölthet pl. ellenkezés, passzivitás, kötözködés, figyelemelterelés, bohóckodás. Ez általában arra utal, hogy ezek a gyerekek megakadtak, félnek stb., tehát segíteni kell nekik. Leginkább úgy tudunk segíteni, hogy elfogadjuk, megértjük az okát. Ahogy ezekhez a nehezebb gyerekekhez viszonyulunk, az mintaértékű lesz a csoport számára.

Bízunk benne, hogy az óvodáskori bántalmazás megelőzésének érdekében a program használatával hatékonyan tudunk hatni a gyermekek és szülők szemléletmódjára és ezáltal „erőszakmentes” környezetben nevelhetjük az óvodánkba járó gyermekeket.